

УДК 336.76

Дрогоруб І. В.,*здобувач кафедри фінансів, суб'єктів господарювання і страхування Тернопільського національного економічного університету*

КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ ДО З'ЯСУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ СУТНОСТІ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ БАНКІВ

У статті досліджено підходи вчених щодо визначення сутності поняття “фінансові ресурси банку”, розглянуто їх ознаки та проблеми формування ресурсів банків.

Ключові слова: фінансові ресурси, пасивні операції, власні кошти, залучені кошти.

В статье исследованы подходы ученых к определению сущности понятия “финансовые ресурсы банка”, рассмотрены их признаки и проблемы формирования ресурсов банков.

Ключевые слова: финансовые ресурсы, пассивные операции, собственные средства, привлеченные средства.

In the article examines the approaches of scientists to define the essence of the concept “financial resources of the bank,” discussed their characteristics and problems formation resources of banks.

Keywords: financial resources, passive operation, own money, attracted money.

Постановка проблеми. У сучасній економіці важливе значення має підтримка стабільності банківської системи країни. В умовах глобальної фінансової нестабільності діяльність банківських установ має вирішальний вплив на ефективність функціонування всієї економіки. Реалізація банками своїх функцій передбачає наявність у їхньому розпорядженні певних ресурсів, які слугують необхідною грошовою основою для здійснення відповідних банківських операцій. У ринкових умовах господарювання саме обсяг і якість ресурсів, якими володіють банки, визначають головні сфери й напрями їхньої діяльності, склад клієнтури та рівень одержуваних доходів. Забезпечення фінансовими ресурсами банку є важливою передумовою його прибутковості, достатньої ліквідності, довіри з боку усіх учасників ринку, а також сприяє підвищенню можливостей банку в задоволенні потреб суб'єктів економіки у додаткових фінансових ресурсах.

Разом з тим у сучасних умовах в Україні помітно загострилися проблеми формування ресурсів банків. Особливо гостро стоїть проблема збільшення капіталізації українських банків, а також формування довгострокових ресурсів, попит на які зростає найбільш динамічно у підприємств і населення. Зазначені обставини зумовлюють актуальність та необхідність розгляду питань, пов'язаних із визначенням економічної сутності фінансових ресурсів банку, оптимізації їх структури, забезпеченням стабільності, які набувають особливо важливого значення для ефективної організації роботи банківських установ.

Фінансові ресурси банку – одне з найбільш уживаних економічних понять у методологічному апараті економічної науки. Незважаючи на це, єдиної точки зору щодо змісту та економічної інтерпретації фінансових ресурсів не існує. Швидше за все, це зумовлено тим, що як і будь-яке економічне явище, це поняття має різні форми вираження. Фінансові ресурси банку відіграють важливу роль у його функціонуванні і досягненні банком своїх завдань та цілей. Тому аналіз питань, пов'язаних із проведенням комплексного та всебічного аналізу сутності фінансових ресурсів банківських установ, є вкрай необхідним.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Важливе значення місця фінансових ресурсів у діяльності банківських установ зумовило постійну увагу дослідників до різних аспектів трактування сутності цього економічного поняття.

Існує достатня кількість зарубіжних економічних досліджень, які відіграють істотну роль у створенні теоретичної і практичної бази для аналізу проблеми, що досліджується. Зокрема, проблема визначення сутності фінансових ресурсів банку неодноразово була об'єктом аналізу у роботах Е. Гілла, Б. Едвардса, Едвіна Дж. Долана, Д. Полфремана, Е. Ріда, Ж. Рівуара, П. С. Роуза, Д. Сімкі, Ф. Форда та інших.

Дослідженню цієї теми присвячено значну кількість наукових праць, зокрема дослідження таких вітчизняних вчених: О. Д. Вовчак, О. В. Дзюблюка, Л. О. Примостки, М. І. Савлука, А. М. Мороза, С. Л. Коваль, В. Д. Лагутіна, К. О. Волохатої, В. С. Волохатої та інших.

Мета і завдання дослідження. Метою статті є з'ясування економічної сутності фінансових ресурсів банку, висвітлити їх ознаки та проблеми формування.

Виклад основного матеріалу. Фінансові ресурси банку – це основа діяльності будь-якої банківської установи. Лише маючи у своєму розпорядженні необхідну кількість ресурсів, банки можуть успішно здійснювати кредитування, формувати відповідні резерви, підтримувати власну ліквідність і отримувати прибутки. Забез-

печення фінансовими ресурсами банківської системи є передумовою пожвавлення інвестиційної активності та гарантування сталого економічного зростання. У зв'язку з цим розуміння економічного змісту фінансових ресурсів надзвичайно важливе.

Розглядаючи економічний зміст фінансових ресурсів банків зазначимо, що їх рух здійснюється на кредитній основі, тобто вони є своєрідним товаром. Споживча вартість фінансових ресурсів полягає у спроможності функціонувати як капітал і приносити дохід у вигляді позичкового прибутку, який є складовою банківських прибутків. З огляду на це вважається, що поняття “фінансові ресурси банків” може мати два аспекти.

По-перше, традиційні фінансові ресурси є акумульованими банком тимчасово вільні кошти підприємств, суб'єктів господарювання та населення на умовах забезпечення зобов'язань власності чи боргу для подальшого розміщення на ринку з метою отримання прибутку. Ці кошти, по суті, – вільна частина пасиву балансу банку, і ми пропонуємо вважати їх банківськими фінансовими ресурсами у вузькому розумінні.

По-друге, у зв'язку з тим, що поняття “ресурс” (від французького “resources”) трактується не лише як “засоби” і “запаси”, а й як “можливості”, це дає право застосовувати його й до поняття фінансових ресурсів банку у широкому розумінні. У цьому разі, окрім традиційних фінансових ресурсів у це поняття можна включити й реальні можливості банку не лише акумулювати кошти в зобов'язання боргу та зобов'язання власності, а й можливості вилучати прибуток від проведення дохідних банківських операцій (дохідних активних, комісійних і посередницьких операцій). Розмір прибутку має бути достатнім для окупності залучених та запозичених ресурсів і поступового зростання капіталу банку. Саме розуміння фінансових ресурсів банку у широкому аспекті ставить на центральне місце проблему визначення економічного змісту цього поняття.

В економічній літературі не існує єдиного підходу до трактування сутності фінансових ресурсів. Деякі вчені отождествлюють фінансові ресурси банку та банківські ресурси. Тому для визначення поняття “фінансові ресурси банку” варто порівняти наукові думки відомих авторів за допомогою метода аналізу наукових джерел [13, с. 200].

Поняття “фінансові ресурси банку” зарубіжні вчені не використовують, оскільки воно не розглядається як об'єкт самостійного дослідження. Дослідження даного терміна замінюється аналізом сутності пасивних операцій, при цьому пасиви банку, розглядаються з точки зору аналізу балансу банківської установи. Тобто, на основі балансу банку можна зробити висновок щодо джерела надходження коштів. Вони вважають, що саме власники (акціонери) та вкладники є основними джерелами ресурсів банку. Операції, завдяки яким комерційні банки формують свої ресурси, мають назву пасивних.

Так, Едвін Дж. Долан досліджуючи ресурси банківської установи, пропонує звернутися до правого боку банківського балансового звіту, де відображені депозити, позики й акціонерний капітал банку [8].

Водночас результати даних досліджень, як правило, важко адаптувати до економічних реалій України. В першу чергу, в процесі ринкових перетворень банківських систем – банківські установи розвинених країн світу мають багатолітній досвід становлення і розвитку. Як наслідок, інфраструктура ринку і законодавча база у цих країнах більш досконалі. Результатом дії цих чинників є більш високий рівень розвитку банківських систем в розвинутих ринкових економіках, інструменти й методи діяльності яких важко застосовувати в умовах функціонування банківської системи України, що перебуває в фінансовій нестабільності.

В “Енциклопедії банківської справи України” банківські ресурси визначаються як сукупність коштів, що є у розпорядженні банків і використовуються для активних операцій [9, с. 74]. Це визначення, на нашу думку, неповне, оскільки в ньому не вказано джерел формування банківських ресурсів.

Російський вчений В. В. Бочаров дає таке трактування фінансових ресурсів: “Фінансові ресурси – матеріальна основа фінансів, що утворює фінансовий потенціал будь-якого економічного суб'єкта і створює сприятливі умови для його виробничого і науково-технічного розвитку” [4].

Близькими за суттю є визначення К. В. Павлюк, О. М. Бандурки та М. Я. Коробової, які розглядають фінансові ресурси як матеріальне виявлення розподільчих і перерозподільчих відносин: грошові нагромадження і доходи, що створюються у процесі розподілу і перерозподілу валового внутрішнього продукту й зосереджуються у відповідних фондах для забезпечення безперервності розширеного відтворення й задоволення інших суспільних потреб [14; 1].

К. О. Волохата, В. Є. Волохата розглядають фінансові ресурси банку як сукупність акумульованих з різних джерел коштів, які формуються у процесі розподільчих та перерозподільчих відносин і використовуються в банківській діяльності з метою отримання прибутку [6, с. 153].

О. Д. Вовчак, М. І. Савлук, А. М. Мороз стверджують: “Ресурси банку – це сукупність грошових коштів, що знаходяться у його розпорядженні й використовуються ним для здійснення активних та інших операцій” [5; 3, с. 30].

Аналогічні підходи до розгляду ресурсів банку використовує О. В. Дзюблюк, який наголошує, що вказані ресурси це – “... сукупність грошових коштів, які перебувають у розпорядженні банку і використовуються ним для здійснення кредитних, інвестиційних та інших активних операцій” [2, с. 81].

На практичному аспекті ресурсів банку акцентовано увагу у визначенні, що подано в Законі України “Про банки і банківську діяльність”, де під цими ресурсами розуміють сукупність власних, залучених та інших фінансових коштів банку, що перебувають у безпосередньому його розпорядженні і використовуються на його розсуд для здійснення повномасштабної банківської діяльності [11].

Узагальнюючи напрацювання вчених-економістів та законодавчу базу, С. Л. Коваль доходить висновку, що “Фінансові ресурси комерційного банку – це сукупність власних, залучених та запозичених коштів, що перебувають у його розпорядженні й використовуються у процесі здійснення банківської діяльності” [12, с. 115].

Аналіз різних точок зору фахівців щодо визначення економічної природи фінансових ресурсів дозволяє нам виділити такі основні ознаки фінансових ресурсів банківських установ:

- джерело формування;
- мета формування;
- напрям і мета використання (цільове призначення).

Отже, узагальнюючи думки вчених та враховуючи вищеподані ознаки, ми вважаємо, що фінансові ресурси банків можна визначити як сукупність грошових коштів, що формуються за рахунок власних, залучених, позичених джерел, які знаходяться у розпорядженні банку, використовуються ним для здійснення кредитування, інвестування та інших активних операцій метою досягнення високих фінансових результатів та мають вирішальний вплив на його економічний розвиток.

Більшість робіт науковців зорієнтована на дослідження питань сутності та ролі фінансових ресурсів банку в забезпеченні високого рівня капіталізації банків і банківської системи України в цілому. Значно менше уваги приділяється вивченню проблем формування ресурсів та напрямків їх оптимізації.

Ресурси банку прийнято розділяти на власні, залучені та позичені. Під власним капіталом прийнято розуміти грошові кошти, внесені акціонерами і засновниками банку з метою збільшення його економічної самостійності й фінансової стійкості протягом усього періоду його діяльності. За визначенням А. О. Єпіфанова, І. В. Сала та Н. Г. Маслак залучені ресурси з депозитних джерел являють собою тимчасово вільні кошти фізичних та юридичних осіб (залишки на поточних рахунках різних видів клієнтів, кошти на вкладних (депозитних) рахунках до запитання та строкових) [10]. Позичені кошти банку формуються шляхом отримання кредитів від Національного банку України та інших комерційних банків, а також випуску цінних паперів власного боргу банку [2, с. 82].

Фінансова наука і практика до власних коштів банку відносить статутний капітал, резервний та інші фонди, резерви на покриття різноманітних ризиків і нерозподілений прибуток, а до залучених коштів – кошти на депозитних рахунках банківських клієнтів, позики, отримані від інших банків, і кошти отримані від інших кредиторів. Запозиченими коштами вважають кредити НБУ, кредити інших банків, випуск облігацій.

У структурі ресурсів банків за останні роки склалися позитивні тенденції. У докризовий період мала місце тенденція до збільшення залишків на рахунках фізичних осіб. Це відбувалося завдяки росту доходів населення, позитивним зрушенням в ощадній поведінці домашніх господарств, а також певному збільшенню довіри населення до банківської системи. Вклади населення почали відігравати вагомий роль у формуванні фінансових ресурсів банків. Також закріпилася тенденція до збільшення коштів юридичних осіб у структурі ресурсів банку. Одночасно помітно зросла динаміка випускнення банком боргових зобов'язань [7, с. 32].

Незважаючи на те, що в докризовий період простежувалися позитивні тенденції в структурі фінансових ресурсів, на сьогодні негативний вплив на банківську діяльність мають низькі доходи населення, незадовільний фінансовий стан позичальників потребує створення значних резервів, що в умовах відсутності відносно стабільних джерел надходження ресурсів ускладнює їх формування.

З метою оптимізації формування фінансових ресурсів банку необхідно збільшувати власний та залучений капітал.

З метою збільшення власного капіталу, на нашу думку, доцільно обмежити можливості зростання ризикових активів, впроваджувати ефективну дивідендну політику, залучати нових акціонерів, а також кошти на умовах субординованого боргу.

Напрямами збільшення залучених ресурсів банку є: розвиток нових видів вкладів, які б відповідали зростаючим потребам населення, стимулювання залучення ресурсів через збільшення та диференціацію процентної ставки, удосконалення порядку та методів виплати відсотків, розвиток спектра додаткових послуг вкладникам, використання різних видів цінних паперів для залучення ресурсів, підвищення якості обслуговування клієнтів.

Висновки. У цілому можна дійти висновку, що фінансові ресурси відіграють визначальну роль у діяльності банківських установ. Банківська установа повинна мати сукупність ресурсів, достатніх для забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку, оскільки саме від їх стану залежить успішність банківської діяльності та банківської системи України в цілому.

Трактування фінансових ресурсів банків визначається специфікою діяльності банківських установ, які, з одного боку, виступають як фінансові інститути, що беруть участь у перерозподілі фінансових ресурсів, а з іншого – як суб'єкти господарювання, які використовують фінансові ресурси у своїй діяльності. На нашу думку, фінансові ресурси банку – це сукупність грошових коштів, які знаходяться у розпорядженні банку, є джерелом його виробничого та соціального розвитку, використовуються ним для здійснення кредитування, інвестування та інших активних операцій метою досягнення високих фінансових результатів.

На сьогодні банки стикаються з певними проблемами при формуванні своїх ресурсів, а саме підвищення довіри до банківської системи та забезпечення стабільної роботи банків.

Для того, щоб підвищити довіру до банківської системи, вважаємо доцільним: стабілізувати та поліпшити політичну ситуацію в країні; ефективно використовувати можливості держави щодо рекапіталізації проблемних банків; створити достовірний об'єктивний централізований інформаційний ресурс, у якому буде постійно оновлена інформація про реальний стан справ в економіці; відновити довіру населення до національної грошової одиниці України – гривні; банкам зосередитися на своєму іміджі в суспільстві, адже репутаційний ризик у цей час є найбільш загрозливим, а репутацію банку створює його персонал; вжити заходів щодо поліпшення якості банківського капіталу; знизити рівень проблемних активів; налагодити систему гарантування вкладів населення.

Література:

1. Бандурка О. М. Фінансова діяльність підприємства [Електронний ресурс] / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов. – К. : Либідь, 1998. – Режим доступу : <http://library.if.ua/book/70/5111.html>.
2. Банківські операції : підручник / за ред. д. е. н., проф. О. В. Дзюбюка. – Тернопіль : Вид-во ТНЕУ “Економічна думка”, 2009. – 696 с.
3. Банківські операції : підручн. / А. М. Мороз, М. І. Савлук, М. Ф. Пуховкіна та ін. ; за ред. д-ра екон. наук, проф. А. М. Мороза. – К. : КНЕУ, 2000. – 384 с.
4. Бочаров В. В. Коммерческое бюджетирование. Финансовые ресурсы. Системы управления финансами / В. В. Бочаров. – СПб. : Питер, 2003. – 368 с.
5. Вовчак О. Д. Кредит і банківська справа [Електронний ресурс] : підручник / О. Д. Вовчак. – Режим доступу : http://pidruchniki.ws/14350120/bankivska_sprava/kredit_i_bankivska_sprava_-_vovchak_od.
6. Волохата К. О. Сутність і значення ресурсної бази банків / К. О. Волохата, В. Є. Волохата // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2011. – № 1 (10). – С. 147–154.
7. Гринько О. Л. Прогнозування ресурсів банківських установ / О. Л. Гринько, В. Хохлов // Вісник НБУ. – 2008. – № 8. – С. 30–36.
8. Долан Э. Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика / Э. Дж. Долан ; пер. с англ. В. Лукашевича и др. ; под общ. ред. В. Лукашевича, М. Ярцева. – СПб. : “Санкт-Петербург оркестр”, 1996. – 496 с.
9. Енциклопедія банківської справи України / за ред. Стельмаха В. С. – К. : “Молодь”. – 2001. – 680 с. – С. 74.
10. Єпіфанов А. О. Операції комерційних банків : [навч. посіб.] / Єпіфанов А. О., Маслак Н. Г., Сало І. В. – Суми : Університетська книга, 2007. – 523 с. – ISBN 978-966-680-313-2.
11. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.zakon.rada.gov.ua>.
12. Коваль С. Л. Формування фінансових ресурсів комерційних банків / С. Л. Коваль // Фінанси України. — 2004. – № 7. – С. 110–115.
13. Нескородева І. І. Дослідження сутності фінансових ресурсів банку / І. І. Нескородеєва // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2012 – № 38. – С. 199–202.
14. Павлюк К. В. Фінансові ресурси держави : [монографія] / К. В. Павлюк – К. : “НІОС”, 1997. – 176 с.